

DIENSTVERLENING GETELD. EEN ONDERZOEK NAAR EEN PROBATIEMAATREGEL IN HET KADER VAN DRUGS- EN DRUGSGERELATEERDE MISDRIJVEN TE BRUSSEL

Walter DE PAUW,* An RAES**

Sinds 7 mei 2002 kunnen Belgische rechters een nieuwe straf opleggen: de werkstraf.¹ De veroordeelde moet tijdens zijn vrije tijd kosteloos werken ten dienste van de gemeenschap. In de ons omringende landen bestaat de werkstraf al langer: bijvoorbeeld in Engeland en Wales (1972), Schotland (1978), Portugal (1982), Frankrijk (1983) en Nederland (1989) (VAN KALMTHOUT en TAK, 1988, 1992; JUNGER-TAS, 1993: 28-32; MCIVOR en WILLIAMS, 1999: 217). Maar eigenlijk is het concept van werken als sanctie in België ook niet zo nieuw. Sinds 1994 kunnen parketmagistraten en rechters immers reeds een soortgelijke maatregel opleggen: de dienstverlening.² Met name kunnen parketmagistraten maximaal 120 uren dienstverlening gelasten in het kader van een bemiddeling in strafzaken en kunnen rechters ten minste 20 uren en ten hoogste 240 uren dienstverlening opleggen in het kader van een probatie.³ Bij de werkstraf is het aantal uren opgetrokken tot maximaal 300 uren (het minimum bedraagt 20 uren).⁴ In de parlementaire voorbereidingen van de Wet op de werk'straf' wordt duidelijk het strafkarakter ervan benadrukt (vandaar ook dat de benaming 'dienstverlening' is omgevormd tot 'werkstraf') (BEYENS, 2000b: 13). De vrijheid van de dader wordt immers beperkt: hij moet zich houden aan vaste uurroosters en instructies, hij moet taken vervullen, hij wordt door een justitieassistent gecontroleerd en hij ondergaat mogelijks een zekere stigmatisering ten aanzien van zijn naaste omgeving en de mensen op de werkplek. Vandaar dat de maatregel van dienstverlening (hoogstwaarschijnlijk) binnen afzienbare tijd zal verdwijnen uit

---

* Expert, Cel Statistiek, Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid.

** Vorser, Vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel.

1. Wet 17 april 2002 tot invoering van de werkstraf als autonome straf in correctionele zaken en in politiezaken, *B.S.* 7 mei 2002, 19021 (hierna verkort geciteerd als Wet Autonome Werkstraf).

2. In feite werd sinds 1985 al geëxperimenteerd met de dienstverlening in Leuven (BAEYENS *et al.*, 1993: 223) en ook in Gent (DECOCK, 1993: 411 e.v.).

3. Wet 10 februari 1994 houdende regeling van een procedure voor de bemiddeling in strafzaken, *B.S.* 27 april 1994 (hierna verkort geciteerd als Wet Bemiddeling in Strafzaken). Deze wet wijzigde de Wet 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, *B.S.* 17 juli 1964. Tevens wordt de dienstverlening ook nog gebruikt in het kader van de vrijheid onder voorwaarden (door de onderzoeksrechter) of binnen de genadeverlening (door de Genadedienst). Deze mogelijkheden zijn evenwel niet wettelijk voorzien.

4. Art. 37ter § 2 Wet Autonome Werkstraf.

de bemiddeling in strafzaken en uit de probatie⁵, gezien bij deze procedures bestraffing niet voorop zou mogen staan.

We stellen vast dat eigenlijk nog maar erg weinig geweten is over de Belgische praktijk van het straffen in de gemeenschap. Wetenschappelijk onderzoek bestaat amper (BEYENS, 2001: 25). We willen met dit artikel dan ook een kleine bijdrage leveren om deze leemte op te vullen: DE PAUW vanuit zijn onderzoeksgegevens, RAES vanuit haar theoretische verdieping inzake gemeenschapsstraffen. DE PAUW heeft een uitgebreid langlopend kwantitatief onderzoek verricht naar de afhandeling van drugsmisdrijven door de Brusselse correctionele rechtbank. In dit onderzoek komen vele aspecten aan bod,⁶ maar één van de zaken die over de jaren opviel was het toenemend gebruik door de Brusselse rechters van de dienstverlening als probatievoorwaarde voor drugsmisdrijven.⁷ We hadden echter niet dadelijk verwacht om de dienstverlening bij drugsmisdrijven terug te vinden. Maar blijkbaar zijn de magistraten wel gewonnen voor deze maatregel. Uit cijfers van de Dienst Justitiehuisen (2000: 16-17 en bijlage DV 5.1) voor heel België voor het jaar 2000 blijkt trouwens dat, binnen de verschillende procedures waar een dienstverlening of vorming kan worden opgelegd⁸ en voor alle misdrijfcategorieën, deze maatregelen het meest en in steeds toenemende mate zijn gebruikt in het kader van de probatie, namelijk in 71 % van de gevallen (in 1998 en 1999 betrof dit respectievelijk 62 % en 63 %). Waarbij dan de dienstverlening, al dan niet in combinatie met andere voorwaarden, de belangrijkste voorwaarde is (73 %). De drugsmisdrijven maken 10 % uit van al deze dienstverleningen (of vormingen). Zodoende is het interessant om op basis van het statistisch materiaal van DE PAUW inzake drugs- en drugsgereleerde misdrijven te Brussel na te gaan wat in dit gerechtelijk arrondissement de evolutie is van het aantal dienstverleningen en hoeveel uren moeten worden geklopt. Tevens wie deze dienstverleners zijn, waarvoor en door wie ze deze maatregel hebben gekregen, en welke factoren een rol spelen bij de oplegging en de duur van de dienstverlening. Om af te ronden plaatsen we deze resultaten dan in een ruimer kader, waarbij we echter een vergelijking met de nieuwe werkstraf in België hebben moeten achterwege laten, aangezien op dit ogenblik soortgelijk gedetailleerd cijfermateriaal niet beschikbaar is.

---

5. Art. 15 Wet Autonome Werkstraf: Dit zal in werking treden op de door de Koning vastgestelde datum. Met name ten vroegste de eerste dag van de achttiende maand na de inwerkingtreding van de wet op de werkstraf en ten laatste de eerste dag van de vierentwintigste maand na de inwerkingtreding van deze wet. De Koning zal de Wetgevende Kamers verzoeken een wetsontwerp aan te nemen ter bekrachtiging van dit besluit. Daarnaast moet de Koning de achttiende maand na de inwerkingtreding van de werkstraf een evaluatierapport over de toepassing ervan neerleggen.

6. Verschillende aspecten van dit onderzoek zijn reeds uitgewerkt in andere bijdragen (o.a. DE PAUW, 1996, 1998, 1999, 2000, 2002).

7. We kunnen nog opmerken dat bij de Wet Bemiddeling in Strafzaken ook de mogelijkheid tot een vorming is ingevoerd in het kader van de bemiddeling in strafzaken of als probatievoorwaarde. We gaan hier echter niet verder op in, gezien de zeer weinige gevallen van vorming.

8. Met name als voorwaarde in het kader van een bemiddeling in strafzaken, probatie, vrijheid onder voorwaarden of genadeverlening.

1. Stijgende populariteit van de dienstverlening

Voor we het aantal dienstverleners tonen, geven we eerst wat verdere uitleg over het onderzoek van DE PAUW. Hij heeft informatie verzameld uit alle vonnissen inzake drugs misdrijven (al dan niet gerelateerd met andere misdrijven⁹) die door de Brusselse correctionele rechtbank zijn geveld in de periode van 1975, 1981, en 1986 tot en met 2000.¹⁰ Voor dit artikel gebruiken we de gegevens van na de invoering van de dienstverlening, met name van 1994 tot en met 2000. DE PAUW heeft voor elke dader de belangrijkste dader-, misdrijf- en gerechtelijke kenmerken genoteerd en geanalyseerd.¹¹ We geven hierna de voornaamste resultaten weer inzake de dienstverlening. Gezien het een probatievoorwaarde betreft, is de dienstverlening gekoppeld ofwel aan een opschorting van de uitspraak van de veroordeling ofwel aan een uitstel van de tenuitvoerlegging van de gevangenisstraf (we duiden deze respectievelijk verder aan als opschorting en uitstel).

Hoeveel dienstverleningen zijn nu te Brussel voor drugs misdrijven (al dan niet vermengd met andere misdrijven) opgelegd in de periode van 1994 tot en met 2000?

Tabel 1: Evolutie van het aantal dienstverleningen

Jaar	Totale populatie ¹² N (= 9577)	Dienstverlening	
		N (= 317)	%
1994	1537	0	0,0
1995	1431	9	0,6
1996	1836	48	2,6
1997	1553	71	4,6
1998	1093	49	4,5
1999	1039	58	5,6
2000	1088	82	7,5

In tabel 1 zien we dat in 1994 de rechters voor de onderzochte populatie geen enkele dienstverlening hebben opgelegd.¹³ In 1995 zetten de rechters een aarzelende stap met 9 dienstverleningen. Vervolgens stijgt langzaam maar zeker het aandeel dienstverleners binnen de totale populatie van drugs misdrijven. Zo wordt een grote sprong gemaakt in 1996 met 48 dienstverleners (3 %), om in 2000 uit te komen op 82 dienstverleners (8 %). Overeenkomstig cijfers van de Dienst Justitiehuisen (2000: bijlage DV 2) zijn te Brussel in 2000 voor alle mis-

9. Indien het drugs misdrijf gerelateerd is aan een ander misdrijf, betreft het meestal een vermogens misdrijf (een diefstal).

10. Het betreft de vonnissen inzake drugs misdrijven die op tegenspraak of bij verstek zijn uitgesproken. De vonnissen inzake het uitstellen van zaken of de vonnissen bij verzet geveld, zijn buiten beschouwing gelaten om dubbeltellingen te vermijden.

11. Voor een uitgebreidere methodologische bespreking: zie DE PAUW (2000: 47 e.v.).

12. Dit zijn alle personen die door de Brusselse correctionele rechtbank voor een drugs misdrijf (al dan niet gerelateerd met een ander misdrijf) werden veroordeeld (dus niet enkel degenen die een probatie kregen).

13. Voor de rest van het artikel laten we dit jaartal dan ook buiten beschouwing.

drijfcategorieën 308 dienstverleningen opgelegd. Onze drugsmisdrijven maken dus iets meer dan een vierde uit (27 %) van deze dienstverleningen.

Het is tevens relevant om de dienstverleners af te zetten tegenover de specifieke opschorting-uitstel-probatiepopulatie van drugsmisdrijven waartoe ze behoren. De rechters hebben in de bestudeerde periode (1995-2000) ten aanzien van een totale populatie van 8 040 veroordeelden, 721 opschortingen (9 %) en 3 492 uitstellen (43 %) opgelegd. Bij de opschortingen gaat het bij 303 personen om een probatie-opschorting (42 %), waarvan 164 (of 54 %) ook een dienstverlening kregen opgelegd. Bij de uitstellen gaat het om 1 591 personen met probatie-uitstel (46 %), waarvan er 153 een dienstverlening kregen opgelegd (of 10 %)¹⁴. De dienstverlening wordt dus relatief veel vaker gekoppeld aan een opschorting dan aan een uitstel. Dit laatste kan waarschijnlijk mee worden verklaard doordat de rechter tot 1999 enkel een dienstverlening kon opleggen in combinatie met een volledig uitstel (MARY en DEFRAENE, 1998: 13). Dit zette echter een rem op de toepassing van de dienstverlening, omdat onderzoek (BEYENS, 2000a; SNACKEN, RAES e.a., 1999) aangaf dat een voorafgaande voorlopige hechtenis zeer vaak wordt gedekt met een (gedeeltelijk) effectieve straf. Deze belemmering werd opgeheven door de Wet van 22 maart 1999.¹⁵ De dienstverlening mag nu wel samen met een effectieve gevangenisstraf worden opgelegd, maar alleen indien de betrokkene in voorlopige hechtenis heeft gezeten en indien de (gedeeltelijk) effectieve gevangenisstraf gelijk is aan de voorhechtenis (DANTINNE en VAN DOOSSELAERE, 2000: 1044; BEYENS, 2001: 11-12). Ten slotte bekijken we nog even de evolutie van het aantal dienstverleningen naargelang de probatiemodaliteit.

Tabel 2: Evolutie van de dienstverlening naargelang de probatiemodaliteit

Jaar	Opschorting		Uitstel	
	N (= 164)	% ¹⁶	N (= 153)	%
1995	3	8,6	6	1,7
1996	17	37,8	31	7,2
1997	33	48,5	38	13,2
1998	23	57,5	26	13,7
1999	36	76,6	22	12,3
2000	52	76,5	30	19,0

We zien in tabel 2 dat het aandeel dienstverleners binnen het probatie-uitstel stijgt tot in 1997 en zich stabiliseert rond de 13 %, om dan in 2000 (na de versoepeling van de wet) opnieuw te stijgen tot 19 %. Bij de probatie-opschorting neemt het aandeel dienstverleners sterker toe en blijft de stijging zich verder

14. Wanneer we dit in verband brengen met het totaal aantal opschortingen en uitstellen, betreft 19 % van de opschortingen een dienstverlening tegenover 10 % van de uitstellen.

15. Wet 22 maart 1999 tot wijziging van de Wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, B.S. 1 april 2000, 10318.

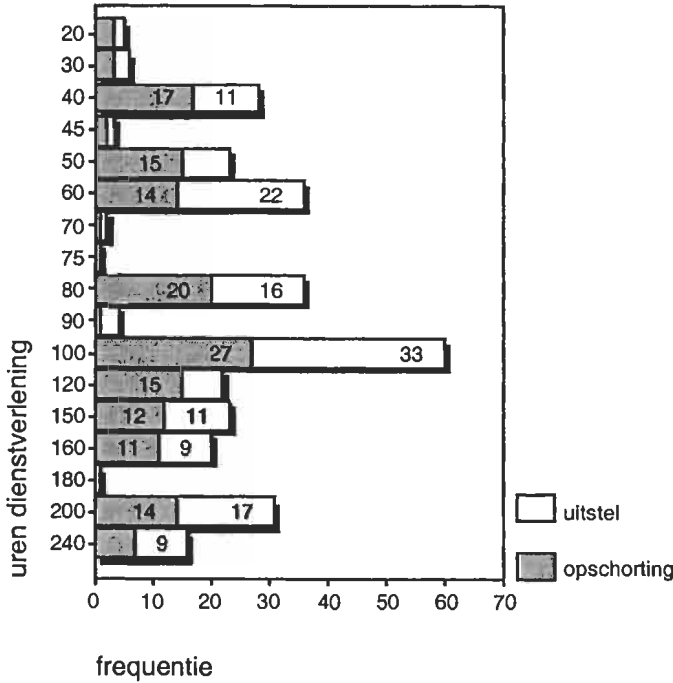
16. De percentages zijn berekend ten overstaan van de totale probatiemodaliteit.

doorzetten tot 77 % in 2000. Binnen de probatie-opschorting heeft de dienstverlening bijgevolg op zes jaar tijd een hoge vlucht genomen.

2. Hoeveel uren moeten dienstverleners werken?

De rechter kan een dienstverlening opleggen van minimaal 20 uren en maximaal 240 uren. In figuur 1 tonen we het aantal uren dienstverlening dat de rechters bij drugsmisdrijven hebben opgelegd.

Figuur 1: Aantal uren dienstverlening

Bij de rechters is 100 uren dienstverlening het meest populair (60 gevallen). Andere uitschieters zijn 80 uren (36), 60 uren (36), 200 uren (31), en 40 uren (28). De gemiddelde duur bedraagt 107 uren. Iets meer dan de helft van de dienstverleners (55 %) moet 100 uren of meer werken, wat niet onaanzienlijk is. Dit geldt iets meer voor de dienstverleners met uitstel, 56 % krijgt 100 uren of meer opgelegd (tegenover 53 % bij de opschorting). Vooral de lange duur van 200 en 240 uren komt meer voor bij het uitstel (26 gevallen of 17 % versus 21 gevallen of 13 % bij de opschorting). Verder is zowel voor de opschorting als voor het uitstel de meest voorkomende duurtijd (de modus) 100 uren. De mediaan¹⁷ en

17. De mediaan is de middelste waarneming (bevindt zich in het midden van de verdeling). Deze heeft het voordeel dat hij, in tegenstelling tot het rekenkundig gemiddelde, niet wordt beïnvloed door extreem hoge of lage waarden.

het rekenkundig gemiddelde voor de opschorting liggen respectievelijk op 100 en 104 uren, deze voor het uitstel respectievelijk op 100 en 109 uren. De dienstverlening in het kader van het uitstel lijkt zodoende ietsje zwaarder te zijn dan bij de opschorting, al zijn de verschillen uiteindelijk zeer beperkt. Uit cijfers van de Dienst Justitiehuisen (2000: 17 en bijlage DV 5) blijkt daarentegen dat nationaal voor alle misdrijven en voor alle procedures¹⁸ waar een dienstverlening of vorming kan worden opgelegd, voornamelijk tussen 31 en 60 uren (41 %) en tussen 0 en 30 uren (34 %) dienstverlening wordt opgelegd.

3. Wie krijgt dienstverlening, voor wat, en wie legt ze op?

Wie zijn nu de dienstverleners? Onze informatie hieromtrent is enigszins beperkt gezien we ons baseren op de nogal summiere gegevens die we uit vonnissen halen. We bekijken achtereenvolgens het geslacht, de leeftijd, de nationaliteit en de gerechtelijke antecedenten van de dienstverleners. Vervolgens gaan we na voor welke misdrijven ze een dienstverlening kregen, wie deze heeft opgelegd, en wat de rechterlijke evaluatie van de dienstverlener is. We geven eveneens telkens het aandeel van de dienstverleners binnen de probatiepopulatie weer. Bij het geslacht en de leeftijd hebben we verder nog een vergelijkingspunt met de cijfers van de Dienst Justitiehuisen (deze cijfers zijn nationaal voor alle misdrijven en voor alle procedures waar een dienstverlening of vorming kan worden opgelegd).

Tabel 3: *Geslacht*

Geslacht	Dienstverlening		Probatie	
	N (= 317)	%	N (= 1 894)	% ¹⁹
Man	294	92,7	1 692	17,4
Vrouw	23	7,3	202	11,4

De overgrote meerderheid van de dienstverleners zijn mannen, met name 93 % (tabel 3). Kaderen we dit binnen de probatiepopulatie dan zien we dat het aandeel vrouwen binnen de dienstverlening niet zo drastisch verschilt van de mannen. Immers 11 % van alle vrouwen binnen de probatie kreeg een dienstverlening versus 17 % van alle mannen binnen de probatie. Vergelijken we deze dienstverleners vervolgens met de totale groep dienstverleners zoals vervat in de cijfers van de Dienst Justitiehuisen (2000: bijlage DV 5.1), dan komen de percentages grotendeels overeen: 90 % zijn eveneens mannen.

18. Zie voetnoot 8.

19. Het betreft het percentage dienstverleners binnen de totale probatiepopulatie. Bijvoorbeeld bij de categorie 'mannen' berekenen we dit percentage door het aantal mannelijke dienstverleners af te zetten tegenover het aantal mannen binnen de probatie. De percentages zijn op dezelfde wijze berekend voor tabel 3 tot en met 8, uitzondering is tabel 9 waar de percentages binnen de probatie zelf zijn berekend.

Tabel 4: Leeftijd

Leeftijd	Dienstverlening		Probatie	
	N	%	N	%
18-19	49	15,5	153	32,0
20-24	165	52,1	651	25,3
25-29	63	19,9	542	11,6
30-34	31	9,8	347	8,9
35-39	5	1,6	131	3,8
40 +	4	1,3	70	5,7

Tabel 4 geeft aan dat dienstverlening duidelijk een aangelegenheid voor ‘jongeren’ is: 88 % van de dienstverleners is jonger dan 30 jaar, waarbij vooral de categorie van 20 tot en met 24 jaar eruit springt met 52 %. De gemiddelde leeftijd bedraagt 24 jaar. Wanneer we de dienstverleners binnen de probatiepopulatie plaatsen, zien we ook hier dat de dienstverlening zowat lineair afneemt met de leeftijd. Van alle probanten van 18 en 19 jaar geniet één derde nog een dienstverlening, dit aandeel zakt tot één vierde voor de categorie van 20 tot en met 24 jaar, en tot ongeveer één tiende voor de groep van 25 tot en met 34 jaar. Probanten ouder dan 35 jaar krijgen nog maar zelden een dienstverlening. Opnieuw kunnen we deze dienstverleners plaatsen tegenover de totale groep van dienstverleners. Het blijft ook hier grotendeels een maatregel voor ‘jongeren’: 58 % is tussen 18 tot en met 25 jaar, en 21 % is tussen 26 tot en met 35 jaar (Dienst Justitiehuisen, 2000: bijlage DV 5.1).

Tabel 5: Nationaliteit

Nationaliteit	Dienstverlening		Probatie	
	N	%	N	%
Belg	225	71,0	1 056	21,3
Maghrebijn	55	17,4	571	9,6
Andere	37	11,7	267	13,9

Dienstverleners zijn overeenkomstig tabel 5 voornamelijk Belgen, met name 71 % versus 17 % Maghrebijnen en 12 % andere nationaliteiten. De ondergeschikte positie van de Maghrebijnen weerspiegelt zich ook in hun aandeel binnen de probatiepopulatie. Zo krijgen de Belgische probanten (21 %) dubbel zoveel dienstverlening als de Maghrebijnse probanten (10 %). We zien hier een zekere wanverhouding met de totaal gevonniste populatie van drugsmisdrijven; waar 55 % Belg is, 30 % Maghrebijn, en 15 % andere vreemdelingen zijn (DE PAUW, 2000).

Tabel 6: *Gerechtelijke antecedenten*

Gerechtelijke antecedenten	Dienstverlening		Probatie	
	N	%	N	%
Geen antecedenten	294	92,7	1 199	24,8
Drugsmisdrijven	11	3,5	266	4,1
Andere misdrijven	3	1,0	86	3,5
Drugs- en andere misdrijven	9	2,8	343	2,6

We zien in tabel 6 dat de dienstverlening marginaal wordt opgelegd als het gaat om recidivisten (7 %). Wie een tweede keer voor de rechter verschijnt, maakt dus weinig kans op een dienstverlening. Binnen de probatipopulatie ‘geniet’ inderdaad één vierde van de primair veroordeelden van een dienstverlening, terwijl bij welke vorm van recidive ook dit aandeel niet meer boven de 5 % uitkomt.

Tabel 7: *Drugsmisdrijf*

Drugsmisdrijf	Dienstverlening		Probatie	
	N	%	N	%
Gebruik/bezit	168	53,0	1 282	13,1
Verkoop (‘dealen’)	140	44,2	441	31,7
Gebruiksgemotiveerde verkoop ²⁰	6	1,9	104	5,8
Trafiek/import	1	0,3	5	20,0
Onduidelijk	2	0,6	62	3,2

In tabel 7 is aangeduid voor welke drugsmisdrijven een dienstverlening is opgelegd.²¹ De twee grootste categorieën betreffen het gebruik/bezit van drugs met 53 % en de verkoop (‘dealen’) van drugs met 42 %. We kunnen nog opmerken dat de dienstverlening in het geval van import/trafiek van drugs (hier één geval) geen grootschalige invoer betreft, deze laatste loopt immers meestal uit op fikse en effectieve gevangenisstraffen (DE PAUW, 1999). Beschouwen we deze misdrijven binnen de probatipopulatie, dan valt op dat de probanten die drugs dealden relatief veel dienstverlening krijgen voorgesteld, namelijk in één derde van de gevallen (32 %). Terwijl de probanten die drugs gebruikten slechts in ongeveer één tiende van de gevallen (13 %) een dienstverlening kregen.²² Waarschijnlijk zijn er bij de gebruikers meer problematische gebruikers dan bij

20. Dit betekent dealen om het eigen gebruik te bekostigen (DE PAUW, 1996).

21. De drugsmisdrijven kunnen als volgt worden gerangschikt binnen de totale gevonniste populatie van drugsmisdrijven: 68,1 % betreft eenvoudig gebruik of bezit, 22,3 % verkoop, 6 % gebruiksgemotiveerde verkoop, en 0,3 % import of trafiek. In 2,8 % van de gevallen viel uit de vonnissen moeilijk af te leiden over welk misdrijf het precies ging (categorie ‘onduidelijk’).

22. De absolute cijfers voor de andere misdrijven liggen te laag om er zinnige conclusies uit te trekken.

de dealers en wordt voor de problematische gebruikers veeleer geopteerd voor een behandeling (een ontwenningsskuur) dan voor een dienstverlening.

We kunnen verder nog bemerken dat in nogal wat gevallen dienstverlening wordt opgelegd voor drugsmisdrijven vermengd met andere misdrijven (vooral vermogensmisdrijven, al dan niet met geweld). De rechters kunnen dan een globale straf opleggen voor de verschillende misdrijven samen. Bij de dienstverlening zien we evenwel dat het vooral gaat om gevallen waarin de drugsmisdrijven apart werden bestraft, zo'n 70 %. Vandaar dat we de andere misdrijven en de andere straffen hier buiten beschouwing laten.

Tabel 8: Rechters

Rechter	Dienstverlening		Probatie	
	N	%	N	%
Rechter 1	73	23,0	151	48,3
Rechter 2	52	16,4	141	36,9
Rechter 3	70	22,1	160	43,8
Rechter 4	41	12,9	52	78,8
Overigen	81	25,6	1 390	5,8

Vervolgens nog een woordje over de rechters zelf (tabel 8). Van de 317 dienstverleningen zijn er 236 of 74 % voorgesteld door vier rechters, alle andere rechters samen (een tiental) zorgen voor het resterende vierde. De persoon van de beslissende magistraat lijkt bijgevolg een belangrijke rol te spelen, al weten we niet echt of het profiel van de gevonnisse zaken (het 'dader-misdrijf-situatiecomplex') vergelijkbaar is. Dezelfde opmerking geldt trouwens ook voor de dienstverleners zelf. Misschien kunnen de gevonden verschillen worden verklaard door andere factoren. Zo is het mogelijk dat de Maghrebijnen een ander misdrijfprofiel hebben dan de Belgen, wat het verschil in de prevalentie van de dienstverlening zou kunnen verklaren, of worden ze gevonnist door rechters die deze maatregel minder vaak gebruiken. De verschillen zijn in elk geval opmerkelijk. Zo krijgen binnen de probatiepopulatie 79 % van de personen berecht door rechter 4 een dienstverlening, bij rechters 1, 2 en 3 is dat daarentegen respectievelijk 48 %, 37 % en 44 %.

Ten slotte hebben we in tabel 9 ook de motiveringen van de rechters opgetekend. Met name de 'evaluatie' van de dienstverlener die de rechter neerschrijft in de motivering van zijn vonnis ('rechterlijke evaluatie'). De beoordeling (die verschillende argumenten kan bevatten) kan positief of negatief uitvallen. We onderscheiden negen categorieën.²³

23. De verschillende elementen kunnen op vele manieren worden ingedeeld en heringedeeld. We hebben beslist om ons te beperken tot de meest duidelijk verwoorde factoren of groepen van elementen, en die waarschijnlijk niet zo veel discussie kunnen uitlokken (DE PAUW, 2000, 2002). Het zijn dus (onze) interpretaties van de interpretaties van de rechters (met name hun evaluatie van het 'dader-misdrijf-situatiecomplex'). Het blijft enigszins rudimentair omdat de motiveringen van vonnissen vaak stereotiep en erg algemeen zijn, en zeker niet zijn gemaakt om onderzoekers te plezieren. Maar we analyseren ze voorzover mogelijk en voor wat ze waard zijn. In een aantal gevallen bleek de motivering te vaag om in een bepaalde categorie te stoppen.

Tabel 9: Rechterlijke evaluatie

	Dienstverlening		Probatie	
	N	%	N	% ²⁴
<i>(1) Rechter vindt dat dader een bepaalde ingesteldheid vertoont:</i>		60,9 ²⁵		47,5
Positieve ingesteldheid	181	57,1	796	42,0
Negatieve ingesteldheid	12	3,8	103	5,4
Geen informatie	124	39,1	995	52,5
<i>(2) Rechter meent dat dader vroeger geboden kansen benutte:</i>		9,8		11,1
Ja	14	4,4	56	3,0
Nee	17	5,4	153	8,1
Geen informatie	286	90,2	1 685	89,0
<i>(3) Rechter vindt dat dader sinds de feiten evolueert:</i>		15,5		13,7
Positief	47	14,8	192	10,1
Negatief	2	0,6	67	3,5
Geen informatie	268	84,5	1 635	86,3
<i>(4) Rechter maakt opmerking over de antecedenten van dader:</i>		23,7		35,5
Geen antecedenten	61	19,2	291	15,4
Wel antecedenten	14	4,4	381	20,1
Geen informatie	242	76,3	1 222	64,5

→

De negen categorieën zijn de volgende. (1) Ingesteldheid: het vonnis vermeldt de 'goede' versus de 'slechte' wil van de dader; de negatieve of positieve ingesteldheid, die bijvoorbeeld ook en onder andere kan blijken uit de medewerking van de dader, het volgen van een kuur, het zoeken van werk, bekennen, spijt betonen, inzicht in de gemaakte fouten, enzovoort. (2) Benutte kansen: is er 'lering' getrokken uit vorige interventies, op welk niveau dan ook: heeft wat aan zijn problemen gedaan, is niet meer in aanraking gekomen met politie of het gerecht. (3) Evolutie: hier heeft de rechter het over de evolutie (van de toestand) van de dader sinds de gepleegde feiten, of de laatste tijd. (4) Recidive: het feit wordt vermeld van of de aandacht wordt getrokken op de antecedenten van de dader, of op het feit dat er geen antecedenten zijn. (5) Begrip: op een of andere manier wordt begrip getoond voor de gepleegde feiten: de jonge leeftijd, bepaalde omstandigheden zoals een bijzonder problematische opvoedings situatie vroeger, enzovoort. (6) Ernst van de feiten: gesteld wordt dat de gepleegde feiten ernstig of zeer ernstig zijn, of daarentegen eigenlijk niet zo ernstig zijn in vergelijking met wat bijvoorbeeld de kwalificatie laat uitschijnen (bijvoorbeeld eenmalig gebruik, zeer beperkte verkoop). (7) Duur van de misdrijfperiode: soms wordt uitdrukkelijk gewezen op het feit dat een bepaalde activiteit een eenmalig feit is gebleven, of kort heeft geduurd, of net heel lang heeft geduurd. (8) Traagheid van het systeem: de aandacht wordt getrokken op het feit dat de gepleegde feiten al oud zijn (dit verwijst eigenlijk naar de redelijke termijn (art. 6 EVRM), die echter verder niet is bepaald). (9) Integratiemogelijkheid: de mate waarin de dader geïntegreerd is, (opnieuw) integreerbaar is of lijkt, wat betreft werk of school of gezin.

24. In deze tabel zijn de percentages anders berekend. We vonden het zinvoller en duidelijker om te zien hoeveel keer een argument binnen de probatiepopulatie zelf werd gebruikt, vandaar dat de percentages binnen de probatiepopulatie zijn berekend.

25. Dit samenvattend percentage in cursief geeft aan hoeveel keer dit argument door de rechters is gebruikt.

	Dienstverlening		Probatie	
	N	%	N	% ²⁴
<i>(5) Rechter toont begrip:</i>		19,2		12,7
Wel begrip	60	18,9	233	12,3
Geen begrip	1	0,3	7	0,4
Geen informatie	256	80,8	1 654	87,3
<i>(6) Rechter vindt de feiten:</i>		18,3		17,2
Ernstig	51	16,1	47	2,5
Niet zo ernstig	7	2,2	278	14,7
Geen informatie	259	81,7	1 569	82,8
<i>(7) Rechter vindt de misdrijfperiode:</i>		17,7		13,8
Kort	40	12,6	82	4,3
Lang	16	5,0	179	9,5
Geen informatie	261	82,3	1 633	86,2
<i>(8) Rechter vindt de feiten:</i>		7,9		3,0
Oud	25	7,9	55	2,9
Recent	0	0,0	1	0,1
Geen informatie	292	92,1	1 838	97,0
<i>(9) Integratiemogelijkheid:</i>		54,2		28,0
Wel integratie	170	53,6	491	25,9
Geen integratie	2	0,6	39	2,1
Geen informatie	145	45,7	1 364	72,0

Om te beginnen zien we dat in de motivering van de vonnissen van dienstverleners het meest iets terug te vinden is dat verwijst naar de (vooral positieve) ingesteldheid en de integratiemogelijkheid van de dienstverlener, namelijk in respectievelijk 61 % en 54 % van de gevallen. De andere inhoudelijke motiveringen komen veel minder aan bod. Zo wordt in bijna een kwart van de vonnissen (24 %) verwezen naar de (voornamelijk afwezigheid van) antecedenten van de dienstverlener. Verder wordt in ongeveer één vonnis op vijf gerefereerd aan: het begrip dat de rechter op één of andere manier toont voor de gepleegde feiten (19 %), de ernst van de feiten (18 %), en de (overwegend korte) duur van de misdrijfperiode (18 %). De rechters opteren voornamelijk bij een positieve beoordeling van de dader en de feiten voor een dienstverlening. Opvallend is echter eveneens dat een negatieve evaluatie de rechters niet belet om in een aantal gevallen toch een dienstverlening op te leggen. Dit plaatje wordt nog wat bijgekleurd wanneer we de motivering in verband brengen met de probatiepopulatie. De twee meest voorkomende evaluaties: de positieve ingesteldheid (de 'goede wil') van de dader en de integratiemogelijkheid worden vaker aangehaald bij de dienstverleners in het bijzonder dan bij de probanten in het algemeen, wat suggereert dat deze twee inschattingen zwaar wegen op de beslissing tot dienstverlening. Antecedenten en een langer geachte misdrijfperiode lijken wel minder een probatie in de weg te staan dan een dienstverlening. Terwijl feiten die als (relatief) 'ernstig' worden aangemerkt, geen dienstverlening in de weg staan. Kortom, we zien dat de indruk over de dader en de feiten die een rechter neerschrijft een aanzienlijke invloed heeft op de oplegging van een dienstverlening.

4. Doorslaggevende factoren bij het opleggen van een dienstverlening

We hebben vastgesteld dat er verschillen zijn in wie een dienstverlening krijgt, voor wat en ook door wie en waarom een dienstverlening wordt opgelegd. We onderzoeken nu of er echt sprake is van dispariteit. Daarvoor nemen we alle factoren²⁶ gelijktijdig in een statistische analyse op, wat ons toelaat om te zien wat het 'netto-effect' ervan is aangezien de invloed die variabelen kunnen hebben op mekaar wordt uitgeschakeld.²⁷ We passen de analyse toe op de probatiepopulatie en we gaan concreet na of er een dienstverlening zal worden opgelegd of niet. In tabel 10 geven we de resultaten weer, naast de variabele staat een coëfficiënt 'B' die aangeeft of en in welke mate de kans toeneemt of afneemt (-) dat iemand een dienstverlening krijgt opgelegd. De combinatie van al deze variabelen laat toe om in 90 % van de gevallen een juiste voorspelling te maken. Er wordt vooral heel juist voorspeld dat er géén dienstverlening wordt opgelegd, namelijk in 96 % van de gevallen. In 63 % van de gevallen wordt een positieve beslissing juist voorspeld. We geven alleen de significante waarden weer ('Sig').²⁸

Tabel 10: Dienstverlening of niet

Variabele	B	Sig
<i>Daderkenmerken:</i>		
Leeftijd	-0,053	0,007
Maghrebijn	-0,604	0,011
<i>Misdrijfkenmerken:</i>		
Heroïne	-1,064	0,000
Verkoop ('dealen')	0,595	0,010
Vereniging van drugsdelinquenten	-0,675	0,017
Diefstal met geweld	-0,977	0,003
Heling	-1,050	0,031
<i>Gerechtelijke kenmerken:</i>		
Gerechtelijke traagheid (> 2 jaar) ²⁹	0,640	0,013
Recidive	-1,348	0,000
Voorlopige hechtenis	-0,693	0,001

26. De volgende variabelen zijn opgenomen: de dader-, misdrijf- en gerechtelijke kenmerken (niet alle variabelen zijn hiervoor apart beschreven). Daarnaast ook het jaartal waarin de dienstverlening werd opgelegd, de persoon van de rechter en zijn rechterlijke evaluatie. Voor deze evaluatie hebben we een soort score gemaakt. We beperken ons tot de eerste vijf categorieën, die een evaluatie van de persoon inhouden. Elke positieve of negatieve evaluatie krijgt een punt, waardoor een soort schaal ontstaat van positieve en negatieve beoordelingen. Voor de volledige lijst van variabelen: zie DE PAUW (1999).

27. De gebruikte techniek is de gewone dichotomale logistische regressie-analyse. Het is een niet-lineaire techniek die toelaat op grond van een combinatie van variabelen een dummyvariabele te voorspellen (ook van variabelen, zoals in ons geval, van verschillende meetniveaus: dummy's, tot dummy's omgebouwde nominale variabelen, en ratiovariabelen).

28. Significantie tot 0,050.

29. Het terechtstaan voor zaken die reeds meer dan twee jaar oud zijn, te rekenen vanaf de datum van het begaan van de feiten.

Variabele	B	Sig
<i>Jaartal:</i>		
Jaar 1996 (referentiejaar 1995)	1,270	0,005
Jaar 1997	2,272	0,000
Jaar 1998	2,480	0,000
Jaar 1999	2,854	0,000
Jaar 2000	2,859	0,000
<i>Rechter:</i>		
Rechter 1 (referentie overige rechters)	3,531	0,000
Rechter 2	1,133	0,000
Rechter 3	2,493	0,000
Rechter 4	2,755	0,000
<i>Rechterlijke evaluatie:</i>		
Negatieve rechterlijke evaluatie	-0,453	0,013
Positieve rechterlijke evaluatie	0,308	0,007
Constante	-3,116	0,000

De analyse levert vooreerst een aantal factoren op die een invloed uitoefenen op de beslissing tot dienstverlening maar waarop de dader eigenlijk geen vat heeft. Met name sinds 1995 (referentiejaar) neemt de kans op een dienstverlening inderdaad stelselmatig toe. Verder maakt iemand die verschijnt voor rechter 1 meer kans op een dienstverlening dan iemand die verschijnt voor rechters 2 tot 4, maar deze drie schrijven hoe dan ook veel gemakkelijker dienstverlening voor dan de overige verzamelde rechters (die hier de referentiecategorie vormen).

Ten tweede kunnen we uit de analyse besluiten dat de gerechtelijke kenmerken een zeer sterke invloed uitoefenen. Recidivisten en mensen die eerst in voorlopige hechtenis zaten, maken minder kans op een dienstverlening (in het geval van de voorlopige hechtenis is dit niet verwonderlijk gezien de wettelijke beperking tot 1999, zie *supra*). Daders die terechtstaan voor oudere zaken van meer dan twee jaar (te rekenen vanaf de datum van het begaan van de feiten), maken dan weer meer kans op een dienstverlening. Wat betreft de aard van de drugsmisdrijven, zien we dat misdrijven waar heroïne mee gemoeid is blijkbaar minder gemakkelijk leiden naar een dienstverlening, net als de verzwarende omstandigheid van vereniging van drugsdelinquenten. Terwijl 'dealers' wel gemakkelijker een dienstverlening krijgen. Verder geven heling en diefstal met geweld minder gemakkelijk aanleiding tot dienstverlening (deze twee misdrijfcategorieën dekken echter gevallen van vaak zeer verschillende ernst). Voor de rest sluit de analyse aan bij het beschrijvend gedeelte van hierboven: Maghrebijnen krijgen minder dienstverlening dan Belgen of andere nationaliteiten, en ouderen komen minder in aanmerking dan jongeren.

Ten slotte is de dienstverlening ook het 'voorrecht' van degenen die een positieve beoordeling krijgen van de rechter, terwijl de kansen afnemen bij degenen die negatief worden beoordeeld. We zien ook dat negatieve evaluaties de kans op dienstverlening meer doen afnemen, dan positieve evaluaties de kans doen toenemen. De negatieve constante kan erop wijzen dat de kansen op dienstverlening van meet af aan eigenlijk niet zo goed liggen.

5. Doorslaggevende factoren inzake de duur van de dienstverlening

Wanneer de dienstverlening is opgelegd, willen we ook nog weten welke factoren cruciaal zijn voor de rechters om het aantal uren dienstverlening te bepalen. We passen opnieuw een statistische analyse toe met dezelfde variabelen.³⁰ Hier staat de coëfficiënt 'B' voor het aantal uren dat een bepaalde variabele de dienstverlening doet toenemen of afnemen (-).³¹ De combinatie van alle variabelen verklaart voor 49 % de variantie.³²

Tabel 11: Duur van de dienstverlening

Variabele	B (uur)	Sig
<i>Misdrijfkenmerken:</i>		
Vereniging van drugsdelinquenten	24,1	0,020
Verkoop ('dealen')	22,8	0,000
Cocaïne	16,9	0,080
Diefstal met geweld	24,5	0,090
<i>Daderkenmerken:</i>		
Maghrebijn	17,0	0,050
<i>Rechter:</i>		
Rechter 2	-50,8	0,000
Rechter 3	17,4	0,100
Constante	68,5	0,030

Uit de statistische analyse in tabel 11 blijkt dat een aantal misdrijfkenmerken het aantal uren dienstverlening doet toenemen. Zo krijgen 'dealers' meer uren (23 uren) opgelegd, net als zij die bovenop een drugsmisdrijf nog een diefstal met geweld plegen (25 uren, laag significant). Hetzelfde geldt voor de verzwarende omstandigheid van vereniging van drugsdelinquenten (24 uren). En een drugsmisdrijf waarin ook cocaïne een rol speelt leidt ook tot meer uren (17 uren, laag significant). Vervolgens moeten Maghrebijnen voor dezelfde feiten meer uren presteren dan Belgen (17 uren). Voor de rest is ook hier de invloed van de rechters aanzienlijk: in vergelijking met de referentiecategorie houdt rechter 2 het aantal uren lager (51 uren), in tegenstelling tot rechter 3 die ongeveer 17 uren (laag significant) méér geeft.³³ Dat betekent doorsnee toch een verschil van zo'n 70 uren tussen de rechters, terwijl alle andere factoren dezelfde zijn. De constante staat zowat voor het basistarief en bedraagt ongeveer 70 uren, een duur die verder wordt gemoduleerd in functie van de andere variabelen.

Wanneer een dienstverlening in combinatie met een gevangenisstraf wordt opgelegd, hebben we tot slot nog onderzocht of de keuze voor een dienstverle-

30. Hiervoor is een gewone lineaire multipele regressie-analyse gebruikt.

31. De coëfficiënt 'B' is de niet-gestandaardiseerde lineaire regressiecoëfficiënt, die in het geval van een dummy staat voor het gecorrigeerde klassengemiddelde van een variabele. De combinatie van alle variabelen correleert 0,64 (multipele correlatiecoëfficiënt) met het aantal uren dienstverlening.

32. Gezien het feit dat het in het algemeen om een zeer laag meetniveau gaat (met name dummy's: een feit is er of is er niet) is dat helemaal niet slecht.

33. Rechter 2 is een Nederlandstalige mannelijke rechter, 3 is een Franstalige vrouwelijke snelrechter, en 4 is een vrouwelijke Franstalige rechter.

ning voor een zwaardere gevangenisstraf zorgt. We hebben een statistische analyse uitgevoerd op de vonnissen waarin de straf met probatie-uitstel wordt opgelegd om te zien of de aanwezigheid van de dienstverlening op een of andere manier de gevangenisstraf verlengt.³⁴ Het effect bedraagt -5 maanden ($p = 0,000$). Dit betekent dat binnen het probatie-uitstel de dienstverlening de gemiddelde gevangenisstraf eigenlijk doet afnemen in plaats van toenemen. Tevens hebben we nagegaan wat binnen de populatie dienstverleners het effect is van de duur van de gevangenisstraf op de duur van de dienstverlening. We zien dat voor ongeveer elke maand gevangenisstraf, 2 uren dienstverlening extra worden opgelegd ($p = 0,000$ - hoog significant). Hier krijgen we dus een andere situatie: als er dienstverlening wordt opgelegd, dan stijgt met de duur van de gevangenisstraf ook de duur van de dienstverlening.³⁵ In feite vallen er dus twee beslissingen. Ten eerste de beslissing om met de probatievoorwaarden ook dienstverlening op te leggen, een keuze die ergens een lichtere strafmaat lijkt te impliceren (vijf maanden). Ten tweede correleert de dienstverlening binnen deze groep dan positief met het aantal maanden gevangenisstraf.

6. Discussie

We kunnen besluiten dat voor drugsmisdriven de populariteit van de dienstverlening als probatievoorwaarde toeneemt bij de Brusselse correctionele rechters. Ook meer algemeen voor gans België en globaal bekeken voor alle misdrijfcategorieën en mogelijke procedures stijgt de toepassing van de dienstverlening. In 1994 bedroeg het aantal dienstverleningen en vormingen³⁶ slechts 144, maar in 1996 werd reeds de kaap van de 1 000 overschreden (1 002 gevallen), in 1999 de grens van de 2000 (2 383 gevallen), en in 2000 werden 3 228 nieuwe dienstverleningen opgelegd (Dienst Justitiehuisen, 1999: 4; 2000: bijlage DV 2). Ook internationaal maakt de dienstverlening de nodige opgang (VAN KALMTHOUT, 2001: 870-871, 885-890). De afgelopen dertig jaar is reeds in 28 landen van de 43 Lidstaten van de Raad van Europa, waaronder alle West-Europese landen, de dienstverlening geïntroduceerd in het strafrecht. De verschijningsvormen van de dienstverlening kunnen zeer uiteenlopend zijn: zelfstandige hoofdstraf of substituuft hoofdstraf, bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke veroordeling, substituuft voor de geldboete of de vervangende vrijheidsstraf, voorwaarde bij het verlenen van gratie, transactievoorwaarde, en bijkomende straf. In verschillende landen worden zelfs meerdere vormen naast elkaar gehanteerd (bijvoorbeeld in Frankrijk bestaan vier modaliteiten). Zo ook in België trouwens. Op dit ogenblik bestaan in feite vijf mogelijkheden tot het opleggen van een dienstver-

---

34. We hebben een regressie-analyse uitgevoerd. De variabele dienstverlening in deze analyse is een dummyvariabele: al dan niet dienstverlening. De besproken coëfficiënt in onze regressie-analyse is de niet-gestandaardiseerde regressiecoëfficiënt. Deze geeft in dit geval de gemiddelde waarde aan voor deze categorie, gecorrigeerd voor alle andere invloeden die we kennen.

35. Dit blijkt ook uit de correlatiecoëfficiënt tussen de twee (gevangenisstraf in maanden en dienstverlening in uren). De bèta-waarde in de regressie-analyse – die staat voor de partiële correlatiecoëfficiënt tussen deze twee variabelen (dus gecorrigeerd voor de invloed van alle andere variabelen) – bedraagt 0,3.

36. We hebben geen aparte cijfergegevens over de dienstverlening.

lening: als hoofdstraf (de zogenaamde werkstraf), of als voorwaarde in het kader van een bemiddeling in strafzaken, probatie, vrijheid onder voorwaarden of genadeverlening.³⁷ Volgens VAN KALMTHOUT (2001: 890) is er geen bezwaar tegen dergelijke variëteit, op voorwaarde evenwel dat duidelijkheid bestaat over de beoogde doelstelling, het toepassingsgebied en de doelgroep.

De diversiteit aan doelstellingen die kunnen worden toegeschreven aan de dienstverlening, heeft ongetwijfeld bijgedragen tot de doorbraak ervan (hoewel de toepassing in veel landen vaak nog marginaal is³⁸) (VAN KALMTHOUT, 2001: 875). In de literatuur is de dienstverlening dan ook wel eens betiteld geweest als een “kameleonachtige figuur” (SINGER-DEKKER, 1984: 37) of als “*a penal Jack of all trades*” (REX, 2002: 312). Het is vooreerst een bestraffing omdat de vrijheid van de dader wordt beperkt. Daarnaast kan het worden gezien als een ‘*Wiedergutmachung*’ of een herstel aan de samenleving, waarbij de dader als het ware zijn schuld aan de samenleving betaalt door te werken. Verder laat het ook de resocialisatie van de dader toe; een geslaagde dienstverlening kan immers de veroordeelde een positiever zelfbeeld geven en kan zorgen voor een gedragsbeïnvloeding. Tenslotte wordt het beschouwd als een constructief en goedkoop alternatief voor (korte) gevangenisstraffen. (SINGER-DEKKER, 1984: 37; VAN KALMTHOUT, 2001: 869 en 872; REX, 2002: 312).

Bij de Brusselse rechters lijkt voor drugsmisdrijven het bestraffende aspect wel verleidelijk te zijn. Het aantal uren is immers niet onaanzienlijk (55 % van de daders moet 100 uren of meer werken), in vergelijking met het normaal aantal opgelegde uren in België (75 % werkt tussen 0 en 60 uren). Tevens wordt de dienstverlening voornamelijk aan een opschorting gekoppeld, waarschijnlijk om deze iets meer ‘gewicht’ te geven. Toch lijkt ook de gedragsbeïnvloeding om de hoek te schuilen. Dienstverlening wordt voornamelijk opgelegd aan (jongere) daders die een positieve rechterlijke evaluatie krijgen en waarvan de rechters waarschijnlijk menen dat ‘er nog iets mee kan worden aangevangen’, wat ook wijst op het gunstkarakter van de maatregel. Dit gunstkarakter blijkt ook uit het onderzoek van BEYENS (2000a: 420-423) bij Antwerpse en Mechelse rechters, die dienstverlening vooral zouden opleggen bij ‘normale’ en ‘veilige’ daders. Wat volgens BEYENS de sanctie dan ook dadelijk in een net-widening perspectief plaatst. Ook SNACKEN (1997: 385 en 389) geeft aan dat gezien de wetgevende regeling van de dienstverlening er zeker een groot risico bestaat van net-widening. Dit geldt eveneens internationaal; de dienstverlening krijgt maar moeilijk vaste grond als reëel alternatief voor de vrijheidsstraf (VAN KALMTHOUT 2001:

---

37. Cijfergegevens van de Dienst Justitiehuisen (2000: 15-16) geven aan dat voor gans België in het jaar 2000 de dienstverlening vooral werd gebruikt in het kader van de probatie (70,5 %), gevolgd door de bemiddeling in strafzaken (23,5 %), de vrijheid onder voorwaarden (3,3 %) en de genade (2,6 %). De vergelijking kan nog niet worden gemaakt met de werkstraf. Voor verdere informatie over de toepassing van de dienstverlening in het kader van de bemiddeling in strafzaken: zie BEYENS (2000c) en SNACKEN & BEYENS (2002: 292-301); de genade zie COLLURA (2001). Voor een kritische juridische beschouwing van dienstverlening in het kader van de bemiddeling strafzaken en de probatie: zie DE NAUW (1996); vrijheid onder voorwaarden: zie LAUWAERT (1997: 68-69). Voor een juridische beschouwing inzake de Wet Autonome Werkstraf zie: GUILLAIN (2002), JACOBS & DANTINNE (2002), VANDERBEKEN & FLAVEAU (2002), en VANDROMME (2003).

38. VAN KALMTHOUT (2001: 876) geeft aan dat slechts in een beperkt aantal West-Europese landen de werkstraf een meer dan marginaal aandeel heeft verworven bij de sanctietoemeting; met name in Engeland, Frankrijk, Nederland en Schotland.

891). Vandaar dat bij de modaliteit als hoofdstraf het accent in bepaalde landen steeds sterker komt te liggen op het strafkarakter om de concurrentie aan te gaan met de vrijheidsstraf (wat ook blijkt uit de herbenoeming tot werk'straf'³⁹).⁴⁰ Bijvoorbeeld waar de norm voorheen maximaal 240 uren tot 360 uren dienstverlening was (ALBRECHT, 2001: 321), hebben een aantal landen dit al serieus opgetrokken, bijvoorbeeld tot 384 uren in Spanje en 1200 uren in Polen. In Duitsland zijn al voorwaarden opgelegd tot 1 600 uren en in Griekenland kan theoretisch zelfs maximaal 6 480 uren worden gelast (VAN KALMTHOUT 2001: 891). Tevens wordt ook gepleit om het strafkarakter tot uiting te laten komen in de aard van het werk en de arbeidsomstandigheden (wat door VAN KALMTHOUT (2001: 892) en BOONE⁴¹ (2000: 122) sterk wordt afgewezen). Zo worden in Schotland de lokale overheden aangemoedigd om de nadruk te leggen op '*physically demanding work*' en om ervoor te zorgen dat de projecten zichtbaar zijn (MCIVOR en WILLIAMS, 1999: 222).

Aan wie wordt de dienstverlening nu opgelegd? Uit onze (weliswaar beperkte maar vrij goed voorspellende) analyses blijkt dat dienstverlening te Brussel voor drugsmisdrijven het 'voorrecht' is van jonge, autochtone mannen, die een niet al te zwaar drugsdelict hebben gepleegd (beperkte verkoop), van de heroïne blijven en liefst ook niet te veel andere (vermogens)misdrijven hebben gepleegd. Wanneer we dit willen vergelijken met andere Europese landen, moet worden vastgesteld dat empirische gegevens niet rijkelijk voorhanden zijn. Daarnaast zijn de resultaten moeilijk onderling vergelijkbaar omwille van de grote variëteit in de modaliteiten, toepassingscriteria en doelgroepen (VAN KALMTHOUT 2001: 867). Een korte vergelijking op een aantal punten is wel mogelijk met twee Nederlandse onderzoeken. De studies van SPAANS (1994: 19-23)⁴² en VAN MULBREGT (2000: 79-105)⁴³ geven eveneens aan dat dienstverlening vooral wordt gebruikt bij mannen (92 % – 88 %),⁴⁴ jongere personen (70 % is tussen 17 tot en met 30 jaar, de gemiddelde leeftijd bedraagt 28 jaar – 75 % is jonger

---

39. REX (2002: 313) beschrijft deze herbenaming voor het Verenigd-Koninkrijk: van "community service order" in 1972, naar "community order" in 1991, tot "community punishment order" in 2000.

40. Voor het Verenigd-Koninkrijk wordt de punitieve evolutie beschreven door MAIR (1997: 1209-1212).

41. BOONE formuleert het als volgt: "Ook de justitiabele die een commune straf krijgt opgelegd, heeft niet de vrijheid om zich te bewegen waar hij wil en in een zelfgekozen vorm deel te hebben aan de samenleving. Deze beperking van zijn vrijheid of vrije tijd moet worden beschouwd als het punitieve element van de commune straf. De inhoud daarentegen dient zoveel mogelijk in het teken van resocialisatie en gedragsbeïnvloeding te staan."

42. Het onderzoek omvat 902 meerderjarige dienstverleners uit zes Nederlandse gerechtelijke arrondissementen. De dienstverlening kon worden opgelegd zowel op het niveau van het Openbaar ministerie als op het niveau van de rechtbank (bij een uitstel van vonniswijziging en als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke veroordeling). Het betrof voornamelijk vermogensdelicten (66 %).

43. In dit onderzoek zijn 192 dienstverleners bevraagd, zowel minder- als meerderjarigen uit vier Nederlandse gerechtelijke arrondissementen. De dienstverlening kon worden opgelegd zowel op het niveau van het Openbaar ministerie als op het niveau van de rechtbank (direct ter vervanging van maximaal zes maanden gevangenisstraf, bij een vordering tot tenuitvoerlegging van een voorwaardelijke gevangenisstraf, als bijzondere voorwaarde bij verlening van gratie). Het betrof voornamelijk vermogensdelicten (ongeveer 60 %).

44. Het eerste resultaat is dat van het onderzoek van SPAANS, het tweede na de gedachtestreep is dat van VAN MULBREGT.

dan of gelijk aan 30 jaar, de gemiddelde leeftijd is 29 jaar), en autochtonen (88 % is in Nederland geboren⁴⁵ – ongeveer 90 % is Nederlander). Verschillend met onze resultaten is het gerechtelijk verleden: 63 % – 31 % van de dienstverleners in de Nederlandse studies waren reeds eerder veroordeeld geweest voor strafbare feiten.

Tot slot nog een bedenking over de etnische dispariteit, wat uit de verschillende studies blijkt. Zo maken te Brussel Maghrebijnen minder kans op dienstverlenende maatregelen, alleen al door het nuchtere feit dat ze ook veel minder probatiemaatregelen genieten (DE PAUW, 2000). Maar ook als ze probatie krijgen, maken ze minder kans, én als ze de kans krijgen, krijgen ze meteen veel uren. Belgen krijgen vlotter dienstverlening aangeboden die dan vervolgens minder lang duurt (los van alle andere ons bekende variabelen). Een ernstiger geacht ‘dader-misdrijf-situatiecomplex’ verhoogt dus blijkbaar de drempel voor een dienstverlening, die als ze er dan toch komt, meteen een stuk zwaarder wordt. Een beetje droog gesteld: geraken Maghrebijnen in het gewone leven al minder gemakkelijk aan een job (SMEESTERS, 1996),⁴⁶ dan is dat binnen justitie eigenlijk niet anders. Justitie verlengt dan als het ware de kansarmoede en de sociale uitsluiting leidt tot penale ‘insluiting’. Daarom gebeuren die dingen niet altijd even bewust of zijn ze niet altijd zo bedoeld (HALL, 1989). Magistraten maken met de sancties die ze nemen eigenlijk de afweging (als het al geen ‘reflex’ is) tussen de ‘penale controle’ (voorlopige hechtenis, effectieve gevangenisstraf) en de ‘meer informele sociale controle’ (vrijheid onder voorwaarden, uitstel). Vreemdelingen in het algemeen, en de Maghrebijnen in het bijzonder, ‘genieten’ evenwel gemakkelijker de penale controle omdat ze net die meer geruststellende integrerende factoren zoals school, opleiding, werk in hun ‘curriculum’ missen (DE PAUW, 2001). Het is het eeuwige verhaal van de dreigende escalatie, het verhaal van de regen en de drop.

Ter afronding kunnen we voor de toekomst nog aanstippen dat het interessant zal zijn om te zien voor wie, voor welke misdrijven en op welke wijze de autonome werkstraf zal worden gebruikt. Zal het een daadwerkelijk alternatief vormen voor de gevangenisstraf of zal het een gunst blijven voor minder zware feiten? Zal de nadruk bij de oplegging en de uitvoering ervan meer komen te liggen op punitieve aspecten of op de mogelijkheden van resocialisering? Tenslotte is het nu nog afwachten wanneer de dienstverlening juist zal verdwijnen uit de probatie en bemiddeling in strafzaken. Of is het toch eerder aangewezen om verschillende modaliteiten, met de nadruk op verschillende doelstellingen naargelang de modaliteit, naast elkaar te laten bestaan? Kortom de dienstverlening levert nog heel wat stof tot nadenken op en staat ongetwijfeld nog een boeiende toekomst te wachten.

---

45. Het geboorteland werd geregistreerd, wegens het ontbreken van informatie over de nationaliteit of etnische achtergrond.

46. Deze en dergelijke processen op de arbeidsmarkt verlopen vaak impliciet, al zijn de gevolgen ervan erg expliciet. “Cette systématisation des réactions de mise à l’écart des candidats allochtones montre que la discrimination est le plus souvent obscure, insaisissable...” (SMEESTERS, 1996: 64).

Bibliografie

- ALBRECHT, H.-J., "Post-Adjudication Dispositions in Comparative Perspective", in: M. TONRY en R.S. FRASE (eds.), *Sentencing and Sanctions in Western Countries*, Oxford, University Press, 2001.
- BAEYENS e.a., "Dienstverlening bij de probatie te Leuven: voorstelling en evaluatie van een project. Naar een wereld met minder gevangenis?", *Panopticon* 1993, 3, 223-233.
- BEYENS, K., *Straffen als sociale praktijk. Een penologisch onderzoek naar straf-toemeting*, Brussel, VUBPress, 2000a.
- BEYENS, K., "Een wetsvoorstel voor de invoering van werk- en leerstraffen", *Fa-tik* 2000b, 87, 9-13.
- BEYENS, K., "Vier jaar bemiddeling in strafzaken: 1995-1998", *Panopticon* 2000c, 3, 260-271.
- BEYENS, K., "De alternatieven doen het nog steeds niet", *Orde van de dag* 2001, 16, 9-28.
- BOONE, M., *Recht voor commuun gestraften. Dogmatisch-juridische aspecten van taakstraffen en penitentiaire programma's*, Deventer, Gouda Quint, 2000.
- COLLURA, V., "Dienstverlening in het kader van de genade", *Orde van de dag* 2001, 16, 49-57.
- DANTINNE, M. en VAN DOOSSELAERE, D., "Actualité choisie du Travail d'Intérêt Général (TIG) et de la formation", *Revue de Droit Pénal et de Criminologie* 2000, 11, 1034-1054.
- DECOCK, G., "Gemeenschapdienst: een alternatief?", *Panopticon* 1993, 5, 406-419.
- DE NAUW, A., "Dienstverlening, bemiddeling, transactie en snelrecht: over de samenhang der dingen", *Panopticon* 1996, 5, 437-472.
- DE PAUW, W., *Le traitement pénal des affaires de drogue en 1993 et 1994. Dossiers BRES*, Brussel, IRIS Edition, 1996.
- DE PAUW, W., "Le trajectoire pénal des affaires de drogues à Bruxelles", *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique et Scientifique* 1998, 3, 305-325.
- DE PAUW, W., "Import van illegale drugs: een overzicht van de strafrechtelijke reactie in Brussel", *Panopticon* 1999, 2, 165-189.
- DE PAUW, W., *Migranten in de balans*, Brussel, VUBPress, 2000.
- DE PAUW, W., "Justitie onder invloed", in: S. SNACKEN (ed.), *Strafrechtelijk beleid in beweging*, Brussel, VUBPress, 2002.
- DIENST JUSTITIEHUIZEN, *Statistiques TIG: 1994-1999*, Brussel, Ministerie van Justitie, 1999.
- DIENST JUSTITIEHUIZEN, *Jaarverslag Dienst Justitiehuisen 2000*, Brussel, Ministerie van Justitie, 2000.
- GUILLAIN, C., "La peine de travail, peine autonome? Analyse de la loi du 17 avril 2002 instaurant la peine de travail comme peine autonome en matière correctionnelle et de police", *J.T.* 2002, 6067, 641-649.
- HALL, E., *Beyond culture*, New York, Anchor Books, 1989.
- JACOBS, A. en DANTINNE, M., "La peine de travail. Commentaire de la loi du 17 avril 2002", *Rev.dr.pén.* 2002, 9-10, 815-888.
- JUNGER-TAS, J., *Alternatieven voor de vrijheidsstraf. Lessen uit het buitenland*. WODC, Onderzoek en Beleid nr. 128, Arnhem, Gouda Quint, 1993.

- LAUWAERT, K., "De vrijheid of invrijheidstelling onder voorwaarden (VOV)", in: W. MEYVIS en D. MARTIN (eds.), *Alternatieve maatregelen en straffen. Penologisch Vademecum. Deel I*, Heule, UGA, 1997.
- MAIR, G., "Community Penalties and the Probation Service", in: M. MAGUIRE, R. MORGAN en R. REINER (eds.), *The Oxford Handbook of Criminology*, 2nd ed., Oxford, Clarendon Press, 1997.
- MARY, P. en DE FRAENE, D., *Sanctions et mesures dans la communauté. Etat critique de la question en Belgique*, Bruxelles, Fondation Roi Baudouin, 1998.
- MCIVOR, G. en WILLIAMS, B., "Community-based Disposals", in: P. DUFF en N. HUTTON (eds.), *Criminal Justice in Scotland*, Dartmouth, Ashgate, 1999.
- REX, S. en GELSTHORPE, L., "The Role of Community Service in Reducing Offending: Evaluating Pathfinder Projects in the UK", *The Howard Journal* 2002, 4, 311-325.
- SINGER-DEKKER, H., *Dienstverlening*, Arnhem, Gouda Quint, 1984.
- SMEESTERS, B., *Embauche, "ethnie-cité", vie privée. Dossiers BRES*, Bruxelles, IRIS Editions, 1996.
- SNACKEN, S., "Surpopulation des prisons et sanctions alternatives", in: P. MARY (ed.), *Travail d'intérêt général et médiation pénale. Socialisation du pénal ou pénalisation du social? Actes du colloque international organisé pour le 60e anniversaire de l'Ecole des sciences criminologiques Léon Cornil et en hommage aux Professeurs Jean Sace, Colette Somerhausen et Dimitri Kalageropoulos*, Bruxelles, Bruylant, 1997.
- SNACKEN, S. en BEYENS, K., "Alternatieven voor de vrijheidsberoving: hoop voor de toekomst?", in: S. SNACKEN (ed.), *Strafrechtelijk beleid in beweging*, Brussel, VUBPress, 2002.
- SNACKEN, S., RAES, A., DELTENRE, S., VANNESTE, C. en VERHAEGHE, P., *Kwalitatief onderzoek naar de toepassing van de voorlopige hechtenis en de vrijheid onder voorwaarden*, Brussel, VUB & NICC, 1999.
- SPAANS, E.C., *Appels en peren. Een onderzoek naar de recidive van dienstverleners en kortgestraften. WODC, Onderzoek en Beleid nr. 130*, Arnhem, Gouda Quint, 1994.
- VANDEBEKEN, T. en FLAVEAU, A., "Hard Labour. Een eerste analyse van de Wet van 17 april 2002 tot invoering van de werkstraf als autonome straf in correctionele en in politiezaken", *Tijdschrift voor Strafrecht* 2002, 241-257.
- VANDROMME, S., "De werkstraf, de nieuwste aanwinst in het Belgische straffenarsenaal", *R.W.* 2003, 13, 481-497.
- VAN KALMTHOUT, A.M. en TAK, P.J.P., *Sanctions-systems in the member-states of the Council of Europe. Part I. Deprivation of liberty, community service and other substitutes*, Deventer, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1988.
- VAN KALMTHOUT, A.M. en TAK, P.J.P., *Sanctions-systems in the member-states of the Council of Europe. Part II. Deprivation of liberty, community service and other substitutes*, Deventer, Kluwer Law and Taxation Publishers, 1992.
- VAN KALMTHOUT, A.M., "Si non solvit in opere..." *Bijdragen over de geschiedenis en ontwikkeling van onbetaalde arbeid als strafsancie*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2001.
- VAN MULBREGT, J.M.L., *Het betere werk. Verwachtingen en ervaringen met betrekking tot het strafkarakter van een werkstraf*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, 2000.